

Designing Future studies Qualitative Model with Strategic Thinking Approach in Farhangian University

Asadallah Amanian¹, Naziasadat Naseri^{2*}, Elham Fariborzi³, Ehsan Ormoz⁴

1. Department of Educational Sciences, Mashhad branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

2. Department of Educational Sciences, Mashhad branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

3. Department of Educational Sciences, Mashhad branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

4. Department of Mathematics and Statistics, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

(Received: June 13, 2020; Accepted: September 15, 2020)

Abstract

The aim of this study was to design future studies model based on strategic thinking approach in Farhangian University. This research is an applied research in terms of purpose and a qualitative research in terms of method, done by Delphi technique. The statistical population was consisted of experts, professionals and faculty members of North, South and Razavi provinces of Farhangian University. 25 of who were selected by purpose-based. They have responded to questionnaires in four stages, confirmed face, and content validity. Cronbach's alpha coefficient as reliability estimate of final questionnaire was calculated 0.91. Kendal coefficient of concordance in four stages has been 0.728. Considering that the agreement, it can be said that the experts have reached a high consensus on the dimensions of the components. Results of Delphi's technique showed 6 dimensions in future research (foresight, environmental awareness, creativity and innovation, limiters, regulators, leadership) and 31 components and 5 dimensions in strategic thinking (individual, group, organizational, Intuitive and systematic) and 17 components. Findings showed that the research model has an acceptable level and is consistent with the research background.

Keywords: Foresight, Future study, Strategic thinking.

* Corresponding Author, Email: dr.naseri@mail.com

طراحی مدل کیفی آینده‌پژوهی با رویکرد تفکر استراتژیک در دانشگاه فرهنگیان

اسداله امانیان^۱، نازیبا سادات ناصری^{۲*}، الهام فریبرزی^۳، احسان ارمنز^۴

۱. گروه علوم تربیتی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران
۲. گروه علوم تربیتی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران
۳. گروه علوم تربیتی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران
۴. گروه ریاضی و آمار، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۲۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۲۵)

چکیده

تحقیق حاضر برای طراحی مدل کیفی آینده‌پژوهی با رویکرد تفکر استراتژیک در دانشگاه فرهنگیان انجام گرفته است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، کیفی است که با استفاده از تکنیک دلفی انجام شده است؛ جامعه آماری پژوهش خبرگان، متخصصان و اعضای هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان استان‌های خراسان بودند که ۲۵ نفر از آنان به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. پرسشنامه پژوهش در چهار مرحله پاسخ داده و روایی صوری و محتوایی آن تأیید شد. پایایی پرسشنامه نهایی نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۱ به دست آمد. ابعاد و مؤلفه‌ها با ضریب توافق کندال (برابر با ۰/۷۲۸) به اجماع خبرگان رسید، که نشان‌دهنده درصد توافق بالای خبرگان این پژوهش است. براساس نتایج اجرای تکنیک دلفی، برای متغیر آینده‌پژوهی ۶ بعد (آینده‌نگری، هوشیاری محیطی، خلاقیت و نوآوری، محدودکننده‌ها، تنظیم‌شونده‌ها، رهبری) و ۳۱ مؤلفه و برای متغیر تفکر استراتژیک ۵ بعد (فردی، گروهی، سازمانی، شهودی و سیستمی) و ۱۷ مؤلفه شناسایی شد. نتایج پژوهش نشان داد مدل پژوهش از سطح اعتبار قابل قبولی برخوردار است و نتایج با پیشینه پژوهش سازگاری داشت.

واژگان کلیدی: آینده‌پژوهی، آینده‌نگری، تفکر استراتژیک.

* نویسنده مسئول، رایانامه: dr.naseri@mail.com

این پژوهش برگرفته از رساله دکتری تخصصی با عنوان «طراحی مدل آینده‌پژوهی با رویکرد تفکر استراتژیک در دانشگاه فرهنگیان» است که با حمایت مالی دانشگاه فرهنگیان انجام شده است.

مقدمه

دانشگاه‌ها در سراسر جهان به‌طور فزاینده‌ای به سمت آینده‌ای روشن، با به‌کارگیری تعامل جهانی و در قالب بین‌المللی شدن حرکت می‌کنند (بوکنر^۱، ۲۰۲۰، ص ۱۰). تغییرات شتابان و شگرف حوزه‌های مختلف علمی، اجتماعی، اقتصادی، آموزشی، فناورانه و زیست‌محیطی زندگی بشر در عصر حاضر از یک‌سو و عدم قطعیت و افزایش سطح خطرپذیری از سوی دیگر، از مهم‌ترین دشواری‌ها و موانع تصمیم‌گیرندگان در سطوح سازمانی و ملی برای اتخاذ تصمیم‌های مناسب در حوزه‌های مختلف است. تفاوت اساسی دانشگاه فرهنگیان با سایر دانشگاه‌ها، تربیت معلمان نسل آینده است که مأموریتی بزرگ برای دانشگاه نوپای فرهنگیان به شمار می‌رود. جامعه پویا، نیاز به نسل پویا دارد و برای تربیت نسل پویا داشتن معلمان متبحر و فکور ضروری است؛ تربیت معلمان فکور باید در دانشگاهی انجام شود که در مسیر تحول آینده گام بردارد؛ آینده‌پژوهی سبب می‌شود این دانشگاه به یکی از مهم‌ترین و کارآمدترین ابزارهای ساخت بلندمدت و تدوین سیاست‌های سازمانی و ملی برای دستیابی به اهداف مختلف در حوزه‌های آموزشی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و... تبدیل شود.

مسئولان هر جامعه می‌توانند با ترسیم آینده آرمانی و توصیف جزئیات مطلوب، روند ترسیم و تصویرپردازی جامعه از آینده را تحت تأثیر قرار دهند. پنهان نگه‌داشتن قسمت‌هایی از تصویر آیندظ مطلوب، می‌تواند سلاحی نرم برای پیشی گرفتن از رقیبان تلقی شود (پدرام و جلالی‌وند، ۱۳۹۲، ص ۳۲).

از آنجا که آینده‌پژوهی فرصتی را برای مطالعه و بررسی شرایط و ویژگی‌های آینده برای تصمیم‌گیران فراهم می‌کند، بستری برای توسعه تلقی می‌شود (اوجاچی، ۱۳۹۸، ص ۶۷). آینده‌پژوهی تلاش سیستماتیک برای بررسی درازمدت آینده علم، فناوری، محیط و جامعه به منظور شناسایی پدیده‌های نوظهور و حوزه‌های زیربنایی تحقیقات استراتژیک است که بیشترین

1. Buckner

منافع اجتماعی و اقتصادی را در پی خواهد داشت. از این رو، به همگان اجازه داده است تا بدانند که به کجاها می‌توانند بروند (آینده‌های اکتشافی)، به کجا باید بروند (آینده‌های هنجاری) و از چه مسیرهایی می‌توانند با سهولت بیشتری به آینده‌های مطلوب خود برسند (راهبردهای معطوف به آینده‌سازی) (گیلانی‌نیا، ۱۳۹۱، ص ۵۷).

تفکر استراتژیک بستر آینده‌پژوهی است و برای چارچوب‌بندی و تدوین یک منظر یکپارچه^۱ یا چشم‌انداز یکپارچه^۲ درباره آنچه یک سازمان باید سرلوحه خود قرار دهد، استفاده می‌شود. تحلیل تفکر استراتژیک مبتکرانه^۳، تجربی^۴ و ساختارشکن^۵ است و سعی دارد تا از آنچه تفکر منطقی و عقلایی به ما اطلاعات می‌دهد فراتر رود؛ زیرا اطلاعات درباره آینده بالقوه ناکامل است و تفکر استراتژیک پاسخگوی نیاز عملی است (احمدی، قائدی و خوشحال، ۱۳۹۵، ص ۲۲). از این منظر به آینده‌پژوهی، تفکر استراتژیک و نتایج آن به عنوان عناصر ورودی برای تدوین استراتژی و سیاست‌گذاری نگریسته می‌شود که سعی دارد برنامه‌ریزی استراتژیک و اجرایی را برای آینده مطلوب جهت‌دهی کند (کرامت‌زاده، ۱۳۹۷، ص ۶۸). در این بین، آینده‌پژوهی در دانشگاه فرهنگیان با رویکرد تفکر استراتژیک و تغییرات آتی آن در دورنمای دانشگاه‌های آینده مورد تأکید قرار گرفته است. این موضوع از حوزه‌هایی است که با وجود پژوهش‌های اندکی که در آن انجام می‌شود (جمشیدی، یادبرقی و رضایی، ۱۳۹۷، ص ۲۵)، فاقد یک روش‌شناسی اختصاصی است.

شرایط حال حاضر نشان می‌دهد آموزش و پرورش توانایی پاسخگویی به نیازهای جامعه در راستای اهداف و آرمان‌های بلند انقلاب را نداشته و در تربیت نیروی انسانی در طراز جمهوری اسلامی با مشکلات نظری و عملی فراوانی روبه‌رو است. رهایی از کاستی‌ها و ناکارآمدی‌های موجود و دستیابی به آموزش و پرورش پویا، موفق و اثربخش، نیازمند تحول عمیق و ریشه‌ای در

-
1. Integrated perspective
 2. Integrated vision
 3. Intuitive
 4. Experimental
 5. Disruptive

این نهاد گسترده و سرنوشت‌ساز است تا با بازخوانی و بازتولید تمام عوامل مؤثر پیدا و پنهان این نظام، بتواند با استفاده از فرصت‌ها، منابع و امکانات، تحقق اهداف را تسهیل و تسریع کند (خنیفر، ۱۳۸۹، ص ۴۵).

با توجه به اینکه جذب دانشجو در دانشگاه فرهنگیان در آینده، سیر صعودی دارد و دانشگاه فرهنگیان در سند راهبردی در افق چشم‌انداز ۱۴۰۴، مؤسسه‌ای است در گستره ملی، با هویت مأموریت‌گرای حرفه‌ای؛ این دانشگاه برای تأمین، تربیت و توانمندسازی منابع انسانی نظام آموزش و پرورش رسمی و عمومی مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و منطبق بر سند تحول بنیادین نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران؛ باید بتواند با استفاده از همه ظرفیت‌های محلی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی گام بردارد. به این ترتیب، ضرورت دارد که پژوهش‌هایی با بررسی وضعیت موجود انجام شود و بتواند در برنامه‌ریزی راهبردی بر اساس تفکر تحول‌آفرین در دانشگاه فرهنگیان ایفای نقش کند.

با این مقدمه، کمبود یک الگوی روش‌شناسانه منسجم برای انجام‌دادن مطالعات آینده‌پژوهی به عنوان یک خلأ پژوهشی جدی، انکارناپذیر است (مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی کشور، ۱۳۹۳)، و از طرفی، وجود اولویت پژوهشی مطالعات آینده‌پژوهی در دانشگاه فرهنگیان در فهرست نیازهای پژوهشی سال ۱۳۹۷، نشان‌دهنده ضرورت پژوهش در این موضوع است. بنابراین، پژوهش حاضر به این پرسش اساسی پاسخ خواهد داد که در راستای اسناد بالادستی و چشم‌انداز دانشگاه فرهنگیان؛ بهترین مدل آینده‌پژوهی با رویکرد تفکر استراتژیک در دانشگاه فرهنگیان با رویکرد کیفی کدام است؟

بنیاد نوآوری بین‌المللی چهار مؤلفه مهم شامل نوآوری فرصت، عمل به نوآوری، بهره‌برداری فرصت‌ها و ارزش برای راه‌های آینده مشخص می‌کند (فرودی^۱ و همکاران، ۲۰۲۰، ص ۲۴). نتایج مطالعات روی^۲ و همکاران (۲۰۱۹) نشان داد مشارکت دانشجویان در فعالیت‌های بین‌المللی

1. Foroudi
2. Roy

کوتاه‌مدت، زمینه فعالیت‌های آینده‌نگری برنامه‌های بین‌المللی بلندمدت را مهیا می‌کند. آونهانجو، مینکینن و لالوت^۱ (۲۰۱۸) نشان دادند آگاهی انسان از آینده رفتار روزمره وی را پیش‌بینی می‌کند. ایشان مدلی پنج بعدی را در نظر گرفتند که ابعاد آن عبارت بود از: ۱. چشم‌انداز زمانی؛ ۲. عقاید سازمان؛ ۳. گشودگی برای گزینه‌های جایگزین؛ ۴. سیستم ادراک؛ ۵. نگرانی دیگران، و ششمین بعد را خلاقیت معرفی کردند.

سینگ و سینگ^۲ (۲۰۱۷) در پژوهشی مطالعه آینده‌شناسی را به عنوان چشم‌انداز نسبتاً جدید رشته‌ها، در قالب پیش‌بینی اتفاقات آینده، برنامه‌ریزی سناریو و غیره نشان دادند. نتایج پژوهش آنان تأثیر بعد آینده‌نگری در متغیر آینده‌پژوهی را نشان داد، که در پژوهش حاضر نیز به عنوان اولین بعد در نظر گرفته شده است.

گرتز و اسمیت^۳ (۲۰۱۱) معتقدند «پیچیدگی‌های ایجاد تغییر در آینده»، از مهم‌ترین دشواری‌های آینده‌پژوهی به شمار می‌رود و این عامل، آینده‌پژوهی را به یک مسابقه شطرنج، یک بازی فکری، یک ماشین پیچیده، یک مسئله نظامی یا یک ساختمان تشبیه کرده است. بل^۴ (۲۰۱۱) اعتقاد دارد به‌جای پژوهش با هدف پیش‌بینی علوم انسانی در آینده باید آینده را خودمان شکل دهیم. سردار^۵ (۲۰۱۰) نشان داد اصطلاحی که برای توصیف مطالعه آینده‌های جایگزین استفاده می‌شود، بسیار مهم است. در این مقاله اصطلاحاتی از قبیل «آینده‌شناسی» و «دوراندیشی» بررسی شده و بر لزوم تعدد و تنوع مطالعه آینده تأکید شده است. نتایج این سه پژوهش مؤید تأثیر بعد آینده‌نگری در مدل آینده‌پژوهی است.

پژوهش‌های یادشده مبنایی برای توسعه بیشتر مفهومی و بهره‌برداری از آگاهی‌های آینده است که می‌تواند امکان استفاده از آن را در پژوهش‌های تجربی دانشگاه فرهنگیان فراهم کند.

-
1. Ahvenharju, Minkkinen & Lalot
 2. Singh & Singh
 3. Graetz & Smith
 4. Bell
 5. Sardar

در نتیجه، با بررسی مطالعات خارجی در زمینه آینده‌پژوهی می‌توان گفت مطالعات آینده‌پژوهی برای کمک به برنامه‌ریزی در دانشگاه فرهنگیان و تربیت معلمان آینده، از طرفی بومی‌سازی ابعاد و مؤلفه‌های مدل‌های برون‌مرزی و حرکت در مسیر دانشگاه‌های پیشرو دنیا ضروری است و ترسیم چشم‌انداز آینده، ایده‌پردازی برای آینده‌سازی، پاسخ‌گویی به نیازهای جامعه و ذی‌نفعان نظام آموزش عالی و پیچیدگی‌های ایجاد تغییر در آینده در قالب تفکر استراتژیک در این مسیر حیاتی است.

در ایران نیز مطالعات آینده‌پژوهی کم و بیش انجام شده است که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود.

ریحانی و همکاران (۱۳۹۸) با هدف جهت‌گیری استراتژیک به منظور ترسیم آینده نظام مدیریت منابع انسانی پژوهش‌هایی انجام داده‌اند؛ آنان با بهره‌گیری از مدل مایکل پورتر^۱ (۱۹۸۵) به این نتیجه رسیدند که سیاست‌گذاران با نگاه آینده‌نگرانه و بهره‌مندی از تکنولوژی‌های نوین، نسبت به بهبود خدمات منحصر به فرد به ذینفعان اقدام کنند. نتایج این پژوهش نیز به تأثیر بعد آینده‌نگری خصوصاً دومین مؤلفه یعنی تکنولوژی تأکید دارد. عرب بافرانی و عیوضی (۱۳۹۸) روش‌شناسی آینده‌پژوهی را به دلیل تازگی، بداعت و خصلت بین‌رشته‌ای آن دارای ضعف می‌دانند. این ضعف سبب انجام پژوهش‌هایی برای شناسایی و معرفی معیارهای انتخاب و ارزیابی روش انجام شده است که نتایج آن‌ها برای آینده‌پژوهان، کاربردی و قابل استفاده است. جمشیدی، یادبروقی و رضایی (۱۳۹۷) نشان دادند برای مدیریت بهینه دانشگاه‌ها و استفاده از تغییرات، باید نوع تغییرات و آثار آن را بر دانشگاه‌ها درک شود. شکل ۱ سناریوهای دانشگاه‌های آینده را به صورت کلی نمایش می‌دهد.

1. Michael E. Porter

شکل ۱. سناریوهای مطرح دانشگاه در آینده (جمشیدی، یادبروقی و رضایی، ۱۳۹۷، ص ۲۵)

عسگری، فراهانی و صالحی امیری (۱۳۹۷) در پژوهشی دریافتند مؤلفه‌های محیط، دموکراتیک‌بودن، امکانات، طبقه اجتماعی، آموزش، دانش سلامتی، شناخت و مدارک تحصیلی و حرفه‌ای و دسترسی به اطلاعات و شبکه جهانی در اولویت هستند. ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۶) رهیافت‌های آینده‌پژوهی را در سه دسته مشارکتی، راهبردی و سازمانی طبقه‌بندی کردند. شاه‌کرمی و فیض جوادیان (۱۳۹۶) در پژوهشی نشان دادند بزرگ‌ترین دستاورد دانش نوپای آینده‌پژوهی این است که فرایند تکامل آینده، پیچیده‌تر از آن است که بتوان آن را پیشگویی کرد. واعظی، قمیان و وقفی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای پیچیدگی‌های رفتار انسان و موانع شناخت انسان را، به عنوان مهم‌ترین ملاحظات اثرگذار علوم انسانی بر فرایند آینده‌پژوهی شناسایی کرده‌اند. در این مقاله تحقق پیش‌بینی‌ها، رسیدن به آینده مورد نظر و ارتقای دانش آینده‌پژوهی، مهم‌ترین دستاوردهای تعامل دوسویه آینده‌پژوهی و مدیریت دانش حوزه علوم انسانی تشخیص داده شده است. همچنین، پیش‌بینی آینده، ایجاد تغییرات مطلوب در آینده و شناسایی عوامل تغییر، مهم‌ترین آثار ناشی از فرایند آینده‌پژوهی بر علوم انسانی قلمداد شده است. نتایج سه پژوهش یادشده به تأثیر بعد هوشیاری محیطی در مدل آینده‌پژوهی تأکید دارند.

فاضل و هرنندی (۱۳۹۵) در پژوهشی به تأثیر بعد محدودکننده‌ها به ویژه منابع انسانی (مؤلفه پژوهش حاضر) اشاره کردند. صناعی و شیخ‌الاسلام کندلوسی (۱۳۹۵) دستاوردهایی را برای تعامل دوسویه آینده‌پژوهی مدیریت دانش ارائه دادند. تقوایی یزدی و همکاران (۱۳۹۴) کاربرد آینده‌پژوهی در نوآوری استراتژیک را بررسی کردند و نشان‌دادن سازمان‌ها برای ماندن در بازار

رقابت و ادامه حیات مستلزم نوآوری و خلاقیت هستند و تأکید کرده‌اند که این امر باید با توجه به شناخت آینده صورت گیرد. قجری و قاسمی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای مبانی، مفاهیم، نظریه‌ها، اهمیت، نقش و رویکردهای آینده‌پژوهی را بررسی و تأثیر آینده‌پژوهی بر تفکر استراتژیک را نقد کردند. امین بیدخت، رستگار و نامنی (۱۳۹۴) الگویی برای آینده‌پژوهی‌های میان‌مدت در حوزه برنامه‌ریزی آموزشی با تلفیقی از فن سناریوپردازی، تحلیل محتوا ارائه داده، و الگویی توسعه دادند. پژوهش‌های یادشده نیز نشان‌دهنده اهمیت موضوع آینده‌نگری با رویکرد تفکر استراتژیک در میان پژوهش‌های گذشته است. جلالیان (۱۳۹۴) با هدف تدوین مدل آینده‌پژوهی در سازمان‌های آینده‌گرا، به دو بعد آینده‌نگری و هوشیاری محیطی دست یافته است.

علاوه بر پژوهش‌هایی که بر یک فن خاص آینده‌پژوهی متمرکز شده‌اند، این حوزه میان‌رشته‌ای در سالیان اخیر شاهد توسعه الگوها و روش‌های اختصاصی در حوزه‌های مختلف علمی بوده است. برای مثال، شوارتس^۱ (۲۰۰۸) روش‌ها و الگوهای آینده‌پژوهی در حوزه مدیریت را ارزیابی کرده است. بایمنووا، بکووا و سائول^۲ (۲۰۱۵) به توصیه‌هایی درباره آینده‌پژوهی حوزه روان‌شناسی پرداخته‌اند. بهرامی و همکاران (۱۳۹۶) به کاربرد تکنیک شبیه‌سازی و سناریو پردازی در آینده‌پژوهی پرداختند و پیشنهادهایی برای مطالعات آینده‌پژوهی در حوزه شبیه‌سازی ارائه داده‌اند؛ عیوضی و پدرام (۱۳۹۱) روش‌شناختی برای آینده‌پژوهی اسلامی را بررسی کرده‌اند. همچنین، از نگاه فرارشته‌ای، برخی پژوهشگران به شکلی افراطی به تخصص‌گرایی در روش پژوهش توجه کرده‌اند (پایا و شرکا^۳، ۲۰۱۰، ص ۴۸۴).

با بررسی مطالعات داخلی می‌توان گفت، مطالعات آینده‌پژوهی به مفاهیم این حوزه در روش‌ها و جامعه آماری خاصی (خانواده ایرانی، تجارت و بازار و سازمان خاص نظیر بانک) پرداخته است و از تکنیک‌های مناسبی که در پی آینده باشد و بتواند ابعاد و مؤلفه‌های ویژه برای مطالعات

1. Schwartz

2. Baimenova, Bekova & Saule

3. Paya & Shoraka

آینده‌پژوهی در آموزش عالی و دانشگاه فرهنگیان ارائه کند، بی‌بهره بوده است. دیده‌بانی در صدر نظام آموزش عالی برای حرکتی تأثیرگذار در مسیر توسعه و پیشرفت کشور مستلزم آینده‌پژوهی بر اساس ویژگی‌هایی نظیر نوآوری و خلاقیت، ارزیابی، مهندسی مجدد، مدیریت دانش و هوشیاری محیطی درونی است. بی‌شک دانشگاه مأموریت‌گرایی مانند دانشگاه فرهنگیان که وظیفه تأمین نیروی متخصص برای دستگاه تعلیم و تربیت کشور را دارد، حتی بیش از سایر دانشگاه‌ها نیازمند مطالعات آینده‌نگرانه و راهبردی است. زیرا دانش‌آموختگان این دانشگاه افرادی هستند که آثار تصاعدی و عمیقی در پرورش نسل فردای جامعه دارند. با این توصیف می‌توان تا حدودی از الگوهای ارائه شده به‌عنوان چارچوب مفهومی برای مطالعات و بهره‌گیری متخصصان و نخبگان از ابعاد و مؤلفه‌های آن در طراحی مدل آینده‌پژوهی با رویکرد تفکر استراتژیک در دانشگاه فرهنگیان استفاده کرد.

بنابراین، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش‌ها است:

پرسش اصلی پژوهش

- مدل کیفی آینده‌پژوهی با رویکرد تفکر استراتژیک دانشگاه فرهنگیان کدام است؟

پرسش‌های فرعی پژوهش

۱. ابعاد مدل کیفی آینده‌پژوهی با رویکرد تفکر استراتژیک دانشگاه فرهنگیان کدام‌اند؟
۲. مؤلفه‌های مدل آینده‌پژوهی با رویکرد تفکر استراتژیک دانشگاه فرهنگیان کدام‌اند؟
۳. ابعاد تفکر استراتژیک دانشگاه فرهنگیان کدام‌اند؟
۴. مؤلفه‌های مدل کیفی تفکر استراتژیک دانشگاه فرهنگیان کدام‌اند؟

روش‌شناسی پژوهش

فرایند اجرای پژوهش حاضر به دو بخش موازی انجام شده است. در بخش اول، با استفاده از مبانی نظری، ابعاد و مؤلفه‌های آینده‌پژوهی و تفکر استراتژیک مطالعه و استخراج شد؛ به دلیل نبودن موضوع برای تأیید یا پیشنهاد ابعاد و مؤلفه‌های جدید، به مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۲۵ نفر از

خبرگان انجام گرفت. این افراد درباره موضوع پژوهش از دانش و تخصص کافی برخوردار بودند و بر اساس نمونه‌گیری غیرتصادفی و هدفمند انتخاب شدند. ابعاد پیشنهادی مشتمل بر ۱۱ بعد و ۱۴۴ مؤلفه بود که در هم‌اندیشی اولیه و نظرخواهی از تیم دلفی به ۱۱ بعد و ۷۶ مؤلفه کاهش یافت. در بخش دوم، فرایند انجام پژوهش، شناسایی و تشکیل پانل دلفی صورت گرفت. پس از تشکیل پانل دلفی و انجام چهار دور دلفی، ابعاد و مؤلفه‌های مورد نظر شناسایی شد. گزینش اعضای واجد شرایط برای پانل دلفی از مهم‌ترین مراحل این روش به حساب می‌آید، زیرا اعتبار نتایج کار بستگی به شایستگی و دانش این افراد دارد. ویژگی‌های اعضای پانل دلفی عبارت‌اند از:

شرایط عمومی اعضای پانل دلفی

دارای حداقل مدرک کارشناسی ارشد و دارای سابقه کاری بالای هفت سال در یکی از مراکز آموزش عالی مورد تأیید وزارت علوم و دانشگاه فرهنگیان.

شرایط اختصاصی اعضای پانل دلفی

- استاد راهنما، مشاور، داور یا ناظر پایان نامه‌های دانشگاهی و پروژه‌های تحصیلی در زمینه آینده‌پژوهی و تفکر استراتژیک در آموزش عالی، مجری یا همکار پروژه‌های تحقیقاتی و مطالعاتی در زمینه مدیریت آموزشی و برنامه‌ریزی آینده‌پژوهی و تفکر استراتژیک در آموزش عالی.
- دارای کتاب یا مقاله در زمینه موضوع پژوهش که در مجلات علمی پژوهشی معتبر چاپ شده باشد.
- مدیران ارشد (رؤسا، معاونین و کارشناس مسئولان) دانشگاه فرهنگیان استان خراسان با داشتن حداقل پنج سال سابقه مدیریتی و عضو کمیته‌ها یا کمیسیون‌های ستادی سازمان مرکزی و استان.

با توجه به شرایط ذکر شده ویژگی‌های جمعیت‌شناختی اعضای پانل دلفی در جدول ۱ بیان

شده است:

جدول ۱. تحلیل توصیفی متغیرهای جمعیت‌شناختی پانل خبرگان

متغیر	تحصیلات		جنسیت		رتبه علمی			گروه علمی		سن		
	فوق لیسانس	دکتری	مرد	زن	استادیار	دانشیار	استاد	غیر هیئت علمی	علوم انسانی	علوم پایه	بیشتر از ۵۰ سال	۴۱ تا ۵۰ سال
فراوانی	۴	۲۱	۱۷	۸	۱۰	۴	۱	۱۰	۲۳	۲	۱۰	۷
درصد فراوانی	۱۶٪	۸۴٪	۶۸٪	۳۲٪	۴۰٪	۱۶٪	۴٪	۴۰٪	۹۲٪	۸٪	۴۰٪	۲۸٪

یافته‌های توصیفی در جدول ۱ نشان می‌دهد ۸۴ درصد از خبرگان تحصیلات دکتری دارند و ۶۸ درصد از آنان را مردان تشکیل می‌دهند. همچنین، از میان خبرگان ۴۰ درصد استادیار و ۱۶ درصد دانشیار بوده‌اند و اغلب از گروه علمی علوم انسانی انتخاب شده‌اند (۹۲ درصد). ۴۰ درصد مدیران ارشد (رؤسا، معاونین و کارشناس مسئولان) دانشگاه فرهنگیان استان خراسان (غیر هیئت علمی) و همچنین، ۳۲ درصد خبرگان بیش از ۵۰ سال، ۴۰ درصد بین ۴۱ تا ۵۰ سال و ۲۸ درصد خبرگان کمتر از ۴۰ سال سن داشته‌اند. بر این اساس، می‌توان چنین استنباط نمود که اعضای پانل دلفی دارای تخصص و تجربه کافی در این زمینه بودند.

ابزار این پژوهش، مصاحبه و پرسشنامه‌های محقق‌ساخته با رویکرد دلفی بوده است. برای تعیین اعتبار روایی پژوهش ابعاد و مؤلفه‌های مدل برای ۲۵ نفر از اعضای خبرگان پانل دلفی ارسال شد و روایی هر یک از متغیرها در چهار مرحله مختلف تکنیک دلفی سنجش و پایش شد. البته همه مراحل کار، یافته‌های هر چهار مرحله و پرسشنامه‌ها نیز به رؤیت استادان متخصص و مرتبط رسید و با نظر آن‌ها پرسشنامه نهایی هر مرحله طراحی شد؛ روایی ابزار پژوهش (پرسشنامه ابعاد و مؤلفه‌های آینده‌پژوهی و تفکر استراتژیک) به صورت روایی صوری و محتوایی ارزیابی تأیید شد. برای بررسی پایایی با توجه به جدول ۲، مقدار آلفای کرونباخ پرسشنامه در مراحل اول تا چهارم دلفی به ترتیب، برابر با ۰٫۷۵۶، ۰٫۷۸۷، ۰٫۸۶۲ و ۰٫۹۱۰ به دست آمد که نشان می‌دهد پایایی پرسشنامه از مرحله اول تا مرحله چهارم دلفی افزایش یافته است. با توجه به اینکه آلفای کرونباخ برای چهار مرحله دلفی بیشتر از ۰٫۷ است، ابعاد و مؤلفه‌های پیشنهادی از پایایی قابل قبولی برخوردارند.

جدول ۲. آلفای کرونباخ پرسشنامه پژوهش

مرحله اول	مرحله دوم	مرحله سوم	مرحله چهارم	مراحل دلفی / موضوع
۱۴۴	۷۶	۷۰	۴۸	تعداد گویه
۰٫۷۵۶	۰٫۷۸۷	۰٫۸۶۲	۰٫۹۱۰	آلفای کرونباخ

مراحل دلفی

مطابق با جدول ۳، فهرستی از گزاره‌ها، یعنی ابعاد و مؤلفه‌های آینده‌پژوهی (۶ بعد و ۹۴ مؤلفه) و تفکر استراتژیک (۶ بعد و ۵۰ مؤلفه) که با استفاده از روش مصاحبه، دیدگاه صاحب‌نظران معروف دانشگاه (دارای شرایط عمومی و اختصاصی پانل دلفی) و پژوهش‌های انجام‌شده داخلی و خارجی استخراج شده بود، در اختیار اعضا قرار گرفت تا نظر خود را بیان کنند. همچنین، در این مرحله در بخش انتهایی پرسشنامه، یک پرسش اضافه شد که به صورت زیر عبارت‌بندی شده بود: «به نظر شما چه ابعاد و مؤلفه‌های دیگری در رابطه با آینده‌پژوهی و تفکر استراتژیک وجود دارد؟» سرانجام پس از دریافت و بررسی ایده‌ها و نظرات پیشنهادی و حذف موارد تکراری، فهرست نهایی ابعاد و مؤلفه‌ها استخراج شد.

جدول ۳. ابعاد و مؤلفه‌های نهایی آینده‌پژوهی و تفکر استراتژیک استخراج‌شده از پیشینه پژوهش^۱

صاحب‌نظران	بعد
ممی‌زاده، ۱۳۸۷؛ طیبی، ۱۳۷۴؛ حاجیانی، ۱۳۹۱؛ میتچیچ، ۲۰۰۵؛ هنکا و هاوکینز، ۲۰۰۰؛ باژ، ۲۰۱۱؛ هایدک، ۲۰۰۷؛ چمکر، ۲۰۱۲؛ جمشیدی و همکاران، ۱۳۹۷؛ بل، ۱۹۹۶؛ سیاح مفضلی و همکاران، ۱۳۹۴؛ تقی‌پورکران، ۱۳۹۲؛ وبلتشر، ۲۰۱۲؛ گری هامل، ۲۰۰۰؛ کافمن، ۲۰۰۳؛ غفاریان و کیانی، ۱۳۹۰؛ ناظمی و جعفریانی، ۱۳۸۹؛ مکینلی و کیلروی، ۱۹۹۷؛ تقوایی یزدی و همکاران، ۱۳۹۵؛ کمری و همکاران، ۱۳۹۷؛ کلاسنگیانی، ۱۳۹۵؛ قهرمانی، ۱۳۹۳؛ مشبکی و همکاران، ۱۳۹۵؛ میرسپاسی و همکاران، ۱۳۹۶؛ ایران‌زاده، ۱۳۸۷؛ رضائی دولت‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۲؛ شاه‌کرمی، ۱۳۹۶؛ احمدی و همکاران، ۱۳۹۵؛ اهرسمان، ۲۰۱۲؛ خزائی، ۱۳۹۱؛ گیلانی‌نیا، ۱۳۹۱.	آینده‌نگری

۱. به دلیل کثرت منابع درون جدول، از ذکر آن‌ها در فهرست منابع خودداری شد، و در قسمت منابع رساله ارائه شده، و قابل مشاهده است.

صاحب نظران	بعد
جین لیدکا، ۱۹۹۸؛ محمودی و عباسی، ۱۳۸۴؛ هاریسون براون، ۱۹۵۴؛ بکهارد، ۲۰۰۰؛ پرومیتچیچ، ۲۰۰۶؛ رهبرک، ۲۰۱۰؛ فراستخواه، ۱۳۹۲؛ بورقانی فرحانی و همکاران، ۱۳۹۶.	هوشیاری محیطی
شماعی، ۱۳۹۵؛ سلیمی و همکاران، ۱۳۹۲؛ گودرزی و محمدی، ۱۳۹۲؛ پولارد و مولارس، ۲۰۱۵؛ هوک، ۲۰۰۷؛ محمود و عباسی، ۱۳۸۴؛ ملکی فر و همکاران، ۱۳۸۶؛ گیلانی نیا، ۱۳۹۱؛ پدram جلالیوند، ۱۳۹۲؛ تقوایی یزدی و همکاران، ۱۳۹۴؛ رحمان سرشت و کفچه، ۱۳۹۳؛ غفاریان و کیانی، ۱۳۹۰؛ پیتر ویلیامسون، ۲۰۰۱؛ بن، ۲۰۰۵؛ جین لیدکا، ۲۰۰۵.	خلاقیت و نوآوری
طباطباییان و یداللهی، ۱۳۹۴؛ جین لیدکا، ۱۹۹۸؛ مشبکی و همکاران، ۱۳۹۵؛ رحمان سرشت و کفچه، ۱۳۹۳؛ سلطانی، ۱۳۹۷؛ بن، ۲۰۰۵؛ پدram جلالیوند، ۱۳۹۰؛ اهرسمان، ۲۰۱۲؛ ناپرو آلبرت، ۱۹۹۰؛ فاضل و همکاران، ۱۳۹۵؛ سند راهبردی دانشگاه فرهنگیان در افق ۱۴۰۴؛ اشکاوندی و همکاران، ۱۳۸۴؛ نجفی و همکاران، ۱۳۹۳؛ احمدی و همکاران، ۱۳۹۵؛ بن، ۲۰۰۵.	محدودکننده
بورقانی فرحانی و همکاران، ۱۳۹۶؛ سیاح مفضلی و همکاران، ۱۳۹۴؛ ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۶؛ عسگری و همکاران، ۱۳۹۷؛ کافمن، ۲۰۰۳؛ مشبکی و همکاران، ۱۳۹۵؛ پدram جلالیوند، ۱۳۹۲؛ جمشیدی و همکاران، ۱۳۹۷؛ جین لیدکا، ۱۹۹۸؛ سیاح مفضلی و همکاران، ۱۳۹۵؛ بن، ۲۰۰۵؛ میرسپاسی و همکاران، ۱۳۹۶؛ ناظمی جعفریانی، ۱۳۸۹؛ تسوکاس و کینو دسن، ۲۰۰۲.	تنظیم‌شونده
به پیشنهاد خبرگان و متخصصان تدوین شد.	رهبری
ایچی اومی، ۱۹۸۲؛ هندفورد، ۱۹۹۵؛ میتزبرگ، ۱۹۹۵؛ جرج مورسی، ۱۹۹۶؛ کیلروی و مکینلی، ۱۹۹۷؛ گری هامل، ۲۰۰۱؛ پیتر ویلیامسون، ۲۰۰۱؛ باند هولد و لیندگر، ۲۰۰۱؛ رالف استیسی، ۲۰۰۳؛ وایتمن، ۲۰۰۳؛ اینگریدین، ۲۰۰؛ گلدمن، ۲۰۰۵؛ ووتون و هورون، ۲۰۰۹؛ مشبکی و همکاران، ۱۳۹۵؛ رحمان سرشت و کفچه، ۱۳۸۷؛ کیم برلی پله گرینو، ۱۹۹۶؛ سلطانی، ۱۳۹۷؛ ناظمی و جعفریانی، ۱۳۸۹؛ بن، ۲۰۰۵؛ تقوایی یزدی و همکاران، ۱۳۹۵؛ سلطانی، ۱۳۹۷؛ میتزبرگ، ۱۹۹۵؛ غفاریان و کیانی، ۱۳۹۰؛ گلدمن، ۲۰۰۵؛ جین لیدکا، ۱۹۹۸؛ احمدی و همکاران، ۱۳۹۵.	فردی
رحمان سرشت و کفچه، ۱۳۹۳؛ بن، ۲۰۰۵؛ اشکاوندی، ۱۳۹۴.	گروهی
فاضل و همکاران، ۱۳۹۵؛ باند هولد ولیند گرین، ۲۰۰۲؛ بن، ۲۰۰۵؛ استیسی، ۱۹۹۳؛ مشبکی و خزائی، ۱۳۸۷؛ جین لیدکا، ۱۹۹۸؛ تایپر والبرت، ۱۹۹۰؛ رحمان سرشت و کفچه، ۱۳۸۷؛ قهرمانی، ۱۳۹۳؛ سلطانی، ۱۳۸۵؛ سلطانی، ۱۳۹۷؛ سیمون و ووتون، ۲۰۰۹؛ استیسی، ۱۹۹۶.	سازمانی
جین لیدکا، ۱۹۹۸؛ بن، ۲۰۰۵؛ کالینز و همکاران، ۲۰۰۰؛ پورصادق و یزدانی، ۱۳۹۰؛ غفاریان و کیانی، ۱۳۸۶؛ یتر ویلیامسون، ۲۰۰۱؛ باند هولد و لیندگر، ۲۰۰۱؛ رالف استیسی، ۲۰۰۳.	شهودی
جین لیدکا، ۱۹۹۸؛ بن، ۲۰۰۵؛ گلدمن، ۲۰۰۵؛ پولارد و مورالس، ۲۰۱۵؛ بلوکی، ۱۳۸۰؛ آخوندزاده، ۱۳۹۰؛ حقانی، ۱۳۸۹.	سیستمی

در دور اول دلفی ابعاد مدل آینده‌پژوهی و تفکر استراتژیک از طریق پرسشنامه و مصاحبه توسط پانل خبرگان نظرخواهی انجام و از خبرگان خواسته شد تا میزان موافقت خود را در مورد ابعاد اصلی و مؤلفه‌های مدل با انتخاب یکی از گزینه‌های موجود (موافق یا مخالف) یا ادغام ابعاد و مؤلفه‌ها اعلام کنند. از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. در مطالعه دلفی معمولاً اگر حداقل ۶۰ درصد پاسخ‌دهندگان موافق یک موضوع باشند؛ گفته می‌شود آن موضوع از اجماع برخوردار است (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۸، ص ۱۹۱).

در دور دوم دلفی، از خبرگان خواسته شد میزان موافقت خود را درباره مؤلفه‌های مدل با انتخاب یکی از گزینه‌های موجود (موافق یا مخالف) اعلام کنند و مانند مرحله اول آزمون تی تک‌نمونه‌ای اجرا شد.

در دور سوم دلفی پس از حذف ۲۲ مؤلفه دور دوم دلفی، مؤلفه‌ها در پرسشنامه‌ای در قالب طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای (۱ تا ۵) بین خبرگان توزیع شد. سپس، شاخص میانگین، آماره تی و سطح معناداری در هر مؤلفه محاسبه شد. میانگین نمرات مؤلفه‌هایی که از سطح برش ۷۰ درصد (سطح برش ۷۰ درصد در طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای عدد ۳/۵ می‌شود) بیشتر شد، آن مؤلفه تأیید شد.

در دور چهارم پس از حذف ۲۲ مؤلفه دور سوم دلفی ۴۸ مؤلفه در پرسشنامه‌ای در قالب طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای (۱ تا ۵) بین خبرگان توزیع شد. تحلیل نتایج مانند دور سوم حاصل شد. از میان ۹۴ مؤلفه آینده‌پژوهی، ۳۸ مؤلفه و همچنین از میان ۵۰ مؤلفه تفکر استراتژیک، ۳۴ مؤلفه آن در دور اول دلفی تأیید شد (میانگین از سطح برش ۰/۶ بیشتر است). با توجه به ۴ مؤلفه جدید (نفوذ آرمانی، انگیزش الهام‌بخش، ترغیب ذهنی و ملاحظات فردی) که خبرگان برای بعد رهبری در نظر گرفته بودند جمعاً ۷۶ مؤلفه در قالب دو بعد آینده‌پژوهی و تفکر استراتژیک برای طراحی پرسشنامه دور دوم دلفی تأیید شد.

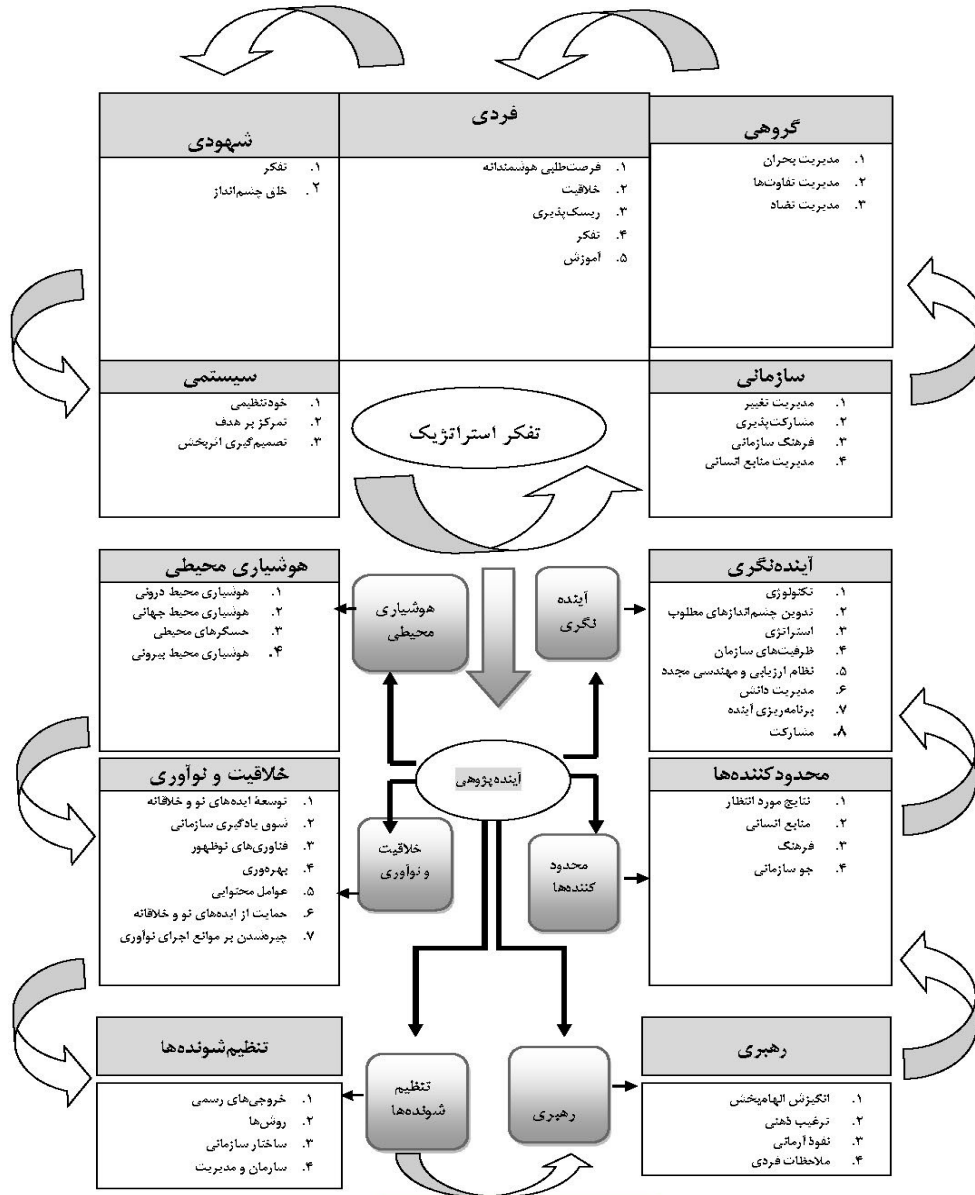
جدول ۴. نتایج بررسی ابعاد آینده‌پژوهی (دور اول دلفی، سطح برش: ۰/۶)

ردیف	مؤلفه‌های آینده‌پژوهی	تعداد پاسخ‌ها	میانگین پاسخ‌ها	انحراف معیار	آماره تی	سطح معناداری یک‌دامنه	نتیجه
۱	آینده‌نگری	۲۵	۰/۸	۰/۴۱	۲/۴۵	۰/۰۱۱	تأیید
۲	هوشیاری محیطی	۲۵	۰/۸۸	۰/۳۳	۴/۲۲	۰/۰۰۱	تأیید
۳	خلاقیت و نوآوری	۲۵	۰/۸۴	۰/۳۷	۳/۲۱	۰/۰۰۲	تأیید
۴	محدودکننده‌ها	۲۵	۰/۸۸	۰/۳۳	۴/۲۲	۰/۰۰۱	تأیید
۵	تنظیم‌شونده‌ها	۲۵	۰/۹۲	۰/۲۸	۵/۷۸	۰/۰۰۱	تأیید

جدول ۵. نتایج بررسی ابعاد تفکر استراتژیک (دور اول دلفی، سطح برش: ۰/۶)

ردیف	مؤلفه‌های آینده‌پژوهی	تعداد پاسخ‌ها	میانگین پاسخ‌ها	انحراف معیار	آماره تی	سطح معناداری یک‌دامنه	نتیجه
۶	فردی	۲۵	۰/۹۶	۰/۲	۹/۰۰	۰/۰۰۱	تأیید
۷	گروهی	۲۵	۰/۸۸	۰/۳۳	۴/۲۲	۰/۰۰۱	تأیید
۸	سازمانی	۲۵	۰/۹۲	۰/۲۸	۵/۷۸	۰/۰۰۱	تأیید
۹	شهودی	۲۵	۰/۹۶	۰/۲	۹/۰۰	۰/۰۰۱	تأیید
۱۰	سیستمی	۲۵	۰/۹۲	۰/۲۸	۵/۷۸	۰/۰۰۱	تأیید

در دور دوم دلفی، یافته‌های آزمون یک‌طرفه نشان می‌دهد که از ۷۶ مؤلفه آینده‌پژوهی و تفکر استراتژیک، ۶ متغیر «نگرانی از آینده»، «ارزش‌گذاری»، «محیط»، «شناسایی فرصت‌ها»، «افق زمانی تصمیم‌ها» و «پاداش کیفی و بلندمدت» مورد تأیید خبرگان قرار نگرفت (میانگین این مؤلفه‌ها از حد برش ۰/۶ کمتر است). نتایج نشان داد سایر مؤلفه‌ها از نظر خبرگان تأیید شد (میانگین این مؤلفه‌ها از حد برش ۰/۶ بیشتر است) و از طریق طراحی پرسشنامه وارد دور سوم دلفی می‌شوند. میانگین اهمیت ۲۲ مؤلفه در دور سوم کمتر از ۳/۵ به دست آمد؛ بنابراین، این ۲۲ مؤلفه حذف می‌شود. میانگین مؤلفه «یادگیری سازمانی» برابر با ۳/۶ است، ولی معنادار نیست. بنابراین، این مؤلفه نیز حذف می‌شود؛ و مؤلفه‌های باقیمانده که اهمیت آن‌ها مورد تأیید خبرگان قرار دارد، وارد دور چهارم دلفی می‌شود.

شکل ۲. مدل کیفی پژوهش

یافته‌های دور چهارم دلفی نشان داد ۴۸ مؤلفه موجود در پرسشنامه دور چهارم که در اختیار خبرگان قرار گرفت، تأیید شدند و میزان اهمیت همه مؤلفه‌ها از سطح برش ۷۰ درصد (میانگین ۳/۵) بیشتر شد و هیچ مؤلفه‌ای حذف نشد. همچنین، اختلاف میانگین نظر خبرگان در دورهای سوم و چهارم دلفی کمتر از ۰/۱ بود که این نتیجه نشان می‌دهد تکرار مراحل دلفی نتایج یکسانی را ایجاد می‌کند و نظرات خبرگان در دور چهارم به ثبات رسیده است. در جدول ۶ ضریب توافق کندال دورهای دلفی گزارش شده است.

جدول ۶. ضریب توافق کندال در چهار دور دلفی

دوره‌های دلفی	دور اول	دور دوم	دور سوم	دور چهارم
ضریب کندال	۰/۶۹۵ (متوسط)	۰/۳۳۶ (ضعیف)	۰/۴۹۵ (متوسط)	۰/۷۲۸ (قوی)

همچنین، بر اساس جدول ۶، ضرایب توافق دور چهارم نسبت به مراحل قبل افزایش یافته است. با توجه به اینکه ضریب توافق در دور چهارم ۰/۷۲۸ شده است، می‌توان گفت خبرگان درباره مؤلفه‌های دور چهارم به اتفاق نظر بالایی رسیده‌اند. بررسی کلی میزان اجماع نظرات خبرگان با استفاده از ضریب کندال (۰/۷۲۸) نشان می‌دهد در مورد همه ابعاد و مؤلفه‌ها اجماع صورت گرفته است. با توجه به اجماع حاصل شده، اختلاف میانگین ناچیز در دو مرحله آخر و عدم اضافه یا حذف مؤلفه‌ها در مرحله آخر، شرط توقف فراهم شد. در مجموع ۴۸ مؤلفه در قالب ۱۱ بعد تأیید شد. از مؤلفه‌های حاصل از این دور برای انجام مراحل بعدی پژوهش استفاده شد. بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش پاسخ داده می‌شود که طی چهار دور دلفی با نخبگان و متخصصان مشخص شد ۱۱ بعد به‌خوبی توسط ۴۸ مؤلفه‌های آن‌ها تبیین شد. در شکل ۲، مدل کیفی پژوهش نشان داده شده است.

پاسخ به پرسش فرعی اول، یافته‌های چهار دور دلفی در جدول ۷، نشان داد متغیر آینده‌پژوهی با ۶ بعد (آینده‌نگری، هوشیاری محیطی، خلاقیت و نوآوری، محدودکننده‌ها، تنظیم‌شونده‌ها، و رهبری) و متغیر تفکر استراتژیک با ۵ بعد (فردی، گروهی، سازمانی، شهودی و سیستمی) نهایی شد.

در پاسخ به پرسش فرعی دوم، پس از طراحی مدل پیشنهادی و نتایج چهار دور دلفی مطابق با جدول ۷، متغیر آینده‌پژوهی با ۳۱ مؤلفه نهایی شد.

جدول ۷. تحلیل آماری مؤلفه‌های آینده‌پژوهی (دور چهارم دلفی)

ابعاد	ردیف	مؤلفه‌های آینده‌پژوهی	تعداد پاسخ‌ها	میانگین پاسخ‌ها	انحراف معیار	آماره تی	سطح معناداری تک‌دامنه	نتیجه
آینده‌نگری	۱	برنامه‌ریزی آینده	۲۵	۴/۱۲	۰/۸۸	۳/۵۲	۰/۰۰۱	تأیید
	۲	تکنولوژی	۲۵	۴/۴	۰/۶۵	۶/۹۷	۰/۰۰۱	تأیید
	۳	استراتژی	۲۵	۴/۲۴	۰/۸۳	۴/۴۵	۰/۰۰۱	تأیید
	۴	نظام ارزیابی و مهندسی مجدد	۲۵	۴/۲	۰/۷۱	۴/۹۵	۰/۰۰۱	تأیید
	۵	ظرفیت‌های سازمان	۲۵	۴/۲۴	۰/۷۲	۵/۱۱	۰/۰۰۱	تأیید
	۶	مشارکت	۲۵	۴	۰/۹۱	۲/۷۴	۰/۰۰۶	تأیید
	۷	تدوین چشم‌اندازهای مطلوب	۲۵	۴/۲۸	۰/۶۸	۵/۷۵	۰/۰۰۱	تأیید
	۸	مدیریت دانش	۲۵	۴/۲	۰/۷۱	۴/۹۵	۰/۰۰۱	تأیید
هوشیاری محیطی	۹	هوشیاری محیط درونی	۲۵	۴/۴	۰/۷۱	۶/۳۶	۰/۰۰۱	تأیید
	۱۰	هوشیاری محیط بیرونی	۲۵	۴/۰۸	۰/۸۶	۳/۳۶	۰/۰۰۱	تأیید
	۱۱	هوشیاری محیط جهانی	۲۵	۴/۳۲	۰/۶۹	۵/۹۴	۰/۰۰۱	تأیید
	۱۲	حسگرهای محیطی	۲۵	۴/۲	۰/۷۶	۴/۵۸	۰/۰۰۱	تأیید
خلاقیت و نوآوری	۱۳	فناوری‌های نوظهور	۲۵	۴/۴	۰/۶۵	۶/۹۷	۰/۰۰۱	تأیید
	۱۴	عوامل محتوایی	۲۵	۴/۳۲	۰/۶۹	۵/۹۴	۰/۰۰۱	تأیید
	۱۵	چیره‌شدن بر موانع اجرای نوآوری	۲۵	۴/۲۴	۰/۷۲	۵/۱۱	۰/۰۰۱	تأیید
	۱۶	توسعه ایده‌های نو و خلاقانه	۲۵	۴/۴۴	۰/۶۵	۷/۲۲	۰/۰۰۱	تأیید
	۱۷	حمایت از ایده‌های نو و خلاقانه	۲۵	۴/۲۸	۰/۹۴	۴/۱۷	۰/۰۰۱	تأیید
	۱۸	بهره‌وری	۲۵	۴/۳۶	۰/۶۴	۶/۷۴	۰/۰۰۱	تأیید
	۱۹	شوق یادگیری سازمانی (تشویق)	۲۵	۴/۴	۰/۶۵	۶/۹۷	۰/۰۰۱	تأیید
محدودکننده‌ها	۲۰	نتایج مورد انتظار	۲۵	۴/۵۶	۰/۶۵	۸/۱۵	۰/۰۰۱	تأیید
	۲۱	فرهنگ	۲۵	۴/۲۸	۰/۷۹	۴/۹۳	۰/۰۰۱	تأیید
	۲۲	منابع انسانی	۲۵	۴/۳۶	۰/۷۶	۵/۶۸	۰/۰۰۱	تأیید
	۲۳	جوسازمانی	۲۵	۴/۲۸	۰/۷۹	۴/۹۳	۰/۰۰۱	تأیید
	۲۴	روش‌ها	۲۵	۴/۳۶	۰/۷۶	۵/۶۸	۰/۰۰۱	تأیید

نتیجه	سطح معناداری تک دامنه	آماره تی	انحراف معیار	میانگین پاسخها	تعداد پاسخها	مؤلفه‌های آینده پژوهی	ردیف	ابعاد
تأیید	۰/۰۰۱	۹/۰۹	۰/۵۸	۴/۵۶	۲۵	خروجی‌های رسمی	۲۵	
تأیید	۰/۰۱۱	۲/۴۶	۰/۹۳	۳/۹۶	۲۵	سازمان و مدیریت	۲۶	
تأیید	۰/۰۰۱	۳/۹۷	۰/۷۸	۴/۱۲	۲۵	ساختار سازمانی	۲۷	
تأیید	۰/۰۰۱	۳/۴۲	۰/۷۹	۴/۰۴	۲۵	نفوذ آرمانی	۲۸	رهبری
تأیید	۰/۰۰۱	۳/۹۷	۰/۷۸	۴/۱۲	۲۵	انگیزش الهام‌بخش	۲۹	
تأیید	۰/۰۰۱	۳/۵۷	۰/۸۱	۴/۰۸	۲۵	ترغیب ذهنی	۳۰	
تأیید	۰/۰۰۲	۳/۲۱	۰/۸۴	۴/۰۴	۲۵	ملاحظات فردی	۳۱	

در پاسخ به پرسش فرعی سوم، در چهار دور دلفی جدول ۸، نشان داد متغیر تفکر استراتژیک با ۵ بعد، فردی، گروهی، سازمانی، شهودی و سیستمی نهایی شد.

در پاسخ به پرسش چهار فرعی، بر اساس یافته‌های چهار دور دلفی مطابق با جدول ۸، متغیر تفکر استراتژیک با ۱۷ مؤلفه نهایی شد.

جدول ۸. تحلیل آماری مؤلفه‌های تفکر استراتژیک (دور چهارم دلفی)

نتیجه	سطح معناداری تک دامنه	آماره تی	انحراف معیار	میانگین پاسخها	تعداد پاسخها	مؤلفه‌های تفکر استراتژیک	ردیف	ابعاد
تأیید	۰/۰۱۱	۲/۴۶	۰/۹۳	۳/۹۶	۲۵	تفکر	۱	فردی
تأیید	۰/۰۰۶	۲/۷۴	۰/۹۱	۴	۲۵	ریسک‌پذیری	۲	
تأیید	۰/۰۰۱	۴/۷۵	۰/۷۸	۴/۲۴	۲۵	فرصت‌طلبی هوشمندانه	۳	
تأیید	۰/۰۰۱	۳/۵	۰/۹۴	۴/۱۶	۲۵	خلاقیت	۴	
تأیید	۰/۰۰۲	۲/۱۷	۱/۰۶	۳/۹۶	۲۵	آموزش	۵	
تأیید	۰/۰۰۸	۲/۶۱	۰/۹۶	۴	۲۵	مدیریت تضاد	۶	گروهی
تأیید	۰/۰۰۱	۲/۵۰	۱	۴	۲۵	مدیریت تفاوت‌ها	۷	
تأیید	۰/۰۰۳	۳/۰۴	۰/۹۵	۴/۰۸	۲۵	مدیریت بحران	۸	
تأیید	۰/۰۱۱	۲/۴۶	۰/۹۳	۳/۹۶	۲۵	مدیریت منابع انسانی	۹	سازمانی

ابعاد	ردیف	مؤلفه‌های تفکر استراتژیک	تعداد پاسخ‌ها	میانگین پاسخ‌ها	انحراف معیار	آماره تی	سطح معناداری تک‌دامنه	نتیجه
	۱۰	مشارکت‌پذیری	۲۵	۴	۰٫۹۱	۲٫۷۴	۰٫۰۰۶	تأیید
	۱۱	فرهنگ سازمانی	۲۵	۳٫۹۶	۰٫۹۳	۲٫۴۶	۰٫۰۱۱	تأیید
	۱۲	مدیریت تغییر	۲۵	۴٫۰۴	۰٫۹۳	۲٫۸۹	۰٫۰۰۴	تأیید
شهودی	۱۳	خلق چشم‌انداز	۲۵	۴٫۰۸	۱	۲٫۹۱	۰٫۰۰۴	تأیید
	۱۴	تفکر	۲۵	۴٫۱۶	۰٫۹	۳٫۶۷	۰٫۰۰۱	تأیید
سیستمی	۱۵	تصمیم‌گیری اثربخش	۲۵	۴٫۰۴	۱٫۱	۲٫۴۶	۰٫۰۱۱	تأیید
	۱۶	تمرکز بر هدف	۲۵	۴٫۰۴	۱٫۰۶	۲٫۵۵	۰٫۰۰۹	تأیید
	۱۷	خودتنظیمی	۲۵	۴٫۳۶	۰٫۸۶	۵٫۰۰	۰٫۰۰۱	تأیید

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش در طراحی مدل آینده‌پژوهی در دانشگاه فرهنگیان، با نتایج پژوهش‌های انجام‌گرفته توسط جلالیان (۱۳۹۴) همخوانی دارد و نشان می‌دهد باید به آینده‌نگری و هوشیاری محیطی در دانشگاه فرهنگیان به عنوان یک سازمان آینده‌گرا توجه جدی شود. نتایج پژوهش فرودی و همکاران (۲۰۲۰) همسو بودن بعد خلاقیت و نوآوری، معمایی و همکاران (۱۳۹۲)، و آونهانجو، مینکن و لالت (۲۰۱۸) ارجحیت روش دلفی بر سایر روش‌های آینده‌پژوهی را تأیید می‌کند. مطالعات روی و همکاران (۲۰۱۹)، سینگ و سینگ (۲۰۱۷)، بل (۲۰۱۱)، و سردار (۲۰۱۰) نشان‌دهنده همسو بودن بعد آینده‌نگری با این پژوهش‌ها است. نتایج بخش کیفی حاکی از آن است که توجه به آینده‌نگری، هوشیاری محیطی، خلاقیت و نوآوری، محدودکننده‌ها و تنظیم‌شونده‌ها از مهم‌ترین فراآیندهایی است که برای آینده‌پژوهی در دانشگاه فرهنگیان باید بدان توجه کرد. آینده‌نگری در این دانشگاه نشانه حساسیت و تمایل دانشگاه به درک و پیش‌بینی رویدادهای آینده و به معنای به دست آوردن تصویری از وضعیت‌هایی است که در آینده تحقق پیدا خواهد کرد یا ضرورت دارد که بدان وضعیت دست یابد.

در هیچ‌یک از پژوهش‌های انجام‌شده به رهبری و مؤلفه‌های آن اشاره نشده است در حالی که

این بعد مورد تأیید اکثر خبرگان بود. همچنین، توجه به تغییرات محیط دانشگاه و هوشیاری نسبت به آن‌ها جهت تقویت قدرت آینده‌نگری از ابعاد مهم به شمار می‌رود. نتایج به دست‌آمده از بخش کیفی رویکرد تفکر استراتژیک در دانشگاه فرهنگیان بر ابعاد فردی، گروهی، سازمانی، شهودی و سیستمی تأکید دارد.

یافته‌های پژوهش، خبرگان گروه دلفی، ابعاد و مؤلفه‌های مدل پژوهش را با ضریب توافق ۰٫۷۲۸ را تأیید می‌کند. در مجموع، ۴۸ مؤلفه در قالب ۱۱ بعد تأیید شد و برای متغیر آینده‌پژوهی ۶ بعد (آینده‌نگری، هوشیاری محیطی، خلاقیت و نوآوری، محدودکننده‌ها، تنظیم‌شونده‌ها، رهبری) و ۳۱ مؤلفه و برای متغیر تفکر استراتژیک ۵ بعد (فردی، گروهی، سازمانی، شهودی و سیستمی) و ۱۸ مؤلفه شناسایی شد. نتایج نشان می‌دهد مدل پژوهش از سطح قابل قبولی برخوردار بوده و با پیشینه پژوهش سازگاری دارد و برای طراحی پرسشنامه بخش کمی پژوهش به کار گرفته می‌شود.

مفهوم مدیریت استراتژیک و آینده‌پژوهی هر دو درباره شناسایی پیچیدگی‌ها و پویایی‌های برخاسته از محیط‌های دانشگاهی و نیازمندی‌های مدیران برای تصمیم‌گیری در چنین محیطی بحث می‌کنند. در طراحی و تصمیم‌گیری، آینده‌پژوهی و ابعاد آن اهمیت زیادی دارد. از بین سه زمان گذشته، حال و آینده، زمان آینده از همه آن‌ها مهم‌تر است. آینده‌پژوهی در دانشگاه فرهنگیان می‌تواند بیشتر بر مبانی علمی استوار شود و در جهت بهبود روش‌های آن باید همه مسئولان برای توجه به این مهم توجیه و ترغیب شوند.

از آنجا که یکی از ارکان اصلی برنامه‌ریزی استراتژیک دارا بودن ذهنی خلاق و آینده‌پژوهانه است، در این پژوهش تلاش شد ابعاد و مؤلفه‌های آینده‌پژوهی، راه‌های دستیابی به مؤلفه‌های تفکر استراتژیک بر اساس اصول آینده‌پژوهی مشخص شوند.

بر اساس نتایج پژوهش، پیشنهادها زیر بیان می‌شود:

الف) دانشگاه فرهنگیان با بهره‌گیری از الگوی آینده‌پژوهی و با تشکیل میزهای آینده‌پژوهی می‌تواند اثربخشی و کارایی منجر به بهره‌وری را از طریق آینده‌پژوهی در همه حوزه‌ها، افزایش دهد.

ب) فقدان الگوی مناسب در خصوص آینده‌پژوهی موجب می‌شود که بسیاری از نیازهای

مربوط به آینده در برای اجرای مؤثر مأموریت‌های دانشگاه فرهنگیان در حوزه آموزش، عملیات و تحقیقات به‌طور شفاف مشخص نباشد، به‌نحوی که به‌رغم همه تلاش‌ها، شرایط لازم برای دستیابی به خواسته‌ها فراهم نشود یا اینکه در جهت تأمین خواسته‌های مورد نظر هزینه‌های بالایی را متحمل کند. بنابراین، مدل ارائه‌شده تا حدودی ترتیب توالی برنامه‌های لازم برای پیاده‌سازی راهبردهای آن را تبیین کرده است.

پ) در آینده‌پژوهی تلاش می‌شود امکاناتی را برای افزایش آگاهی از آینده فراهم کند و انتظارات از آینده را شناسایی کند و همه توان و ظرفیت عوامل شکل‌دهنده آینده در راستای تحقیق مطلوب‌ترین بدیل آینده جهت‌دهی شوند. در مدل ارائه‌شده تغییرات محیطی به عنوان مؤلفه‌های برون‌گر در حوزه آینده‌پژوهی دانشگاه فرهنگیان لحاظ شده است. با اجرای دقیق این الگو، دانشگاه فرهنگیان با رصد تغییرات و پیشرفت‌های فناوری از حرکت‌های رقبا مطلع خواهد شد و ترتیب توالی تدابیر و اقدامات متقابل را در قالب الگوی مفهومی به‌خوبی مدیریت و پیگیری خواهد کرد. در صورت عدم بهره‌مندی از این رویکرد، احتمال غافلگیری در برابر تحولات آینده وجود خواهد داشت.

منابع

- ابراهیمی، سعید، قاطعی کلاشمی، زهرا، حاج‌بنده، مسعود، و مرادی، داریوش (۱۳۹۶). تدوین ساختار مناسب آینده‌پژوهی در شهرداری اصفهان. *آینده‌پژوهی مدیریت*، ۲۸(۱۱۱)، ۷۸-۶۷.
- احمدی، امید، فائدی، زینب، و خوشحال، ابوالفضل (۱۳۹۵). *آینده‌پژوهی مفاهیم، روش‌ها، کاربردها*. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- امین بیدختی، علی‌اکبر، رستگار، عباسعلی، و نامنی، احمد (۱۳۹۴). *آینده‌پژوهی تغییرات رویکردی آموزش عالی در توسعه سرمایه انسانی کشور؛ سناریویی محتمل برای افق ۱۴۱۰*. پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۲۱(۲۱)، ۳۱-۵۵.
- اوجاقتی، علی (۱۳۹۸). *الگوی بومی آینده‌پژوهی در ارتش جمهوری اسلامی ایران با رویکرد فرایند*. *آینده‌پژوهی دفاعی*، ۴(۱۲)، ۶۳-۸۱.
- بهرامی، محسن، صمدی، پریا، پرویزنژاد، و وحید نهایی، سعید (۱۳۹۶). کاربرد تکنیک شبیه‌سازی و سناریوپردازی در آینده‌پژوهی. *دهمین کنفرانس بین‌المللی انجمن تحقیق در عملیات ایران، بابلسر، انجمن ایرانی تحقیق در عملیات*.
- پدرام، عبدالرحیم، و جلالی‌وند، عباس (۱۳۹۲). *روش‌شناسی، مقدمه‌ای بر آینده‌پژوهی*. جلد دوم، تهران: انتشارات مؤسسه آموزش و تحقیقات صنایع دفاعی.
- تقوایی یزدی، مریم، بیات، حجت‌الله، عمویی، ضحی، و صادقی، قاسم (۱۳۹۴). کاربرد آینده‌پژوهی در نوآوری استراتژیک، *دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و اقتصاد و علوم انسانی*، تهران، ۱۳۹۴.
- جلالیان، نجمه (۱۳۹۴). بررسی ابعاد و مؤلفه‌های آینده‌پژوهی در سازمان‌های آینده‌گرا با رویکرد ترکیبی در دانشگاه‌های دولتی شهرستان یزد. *دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت در قرن ۲۱*، تهران: مؤسسه مدیران ایده‌پرداز پایتخت ویرا.
- جمشیدی، رسول، یادبروقی، محسن، و رضایی، جواد (۱۳۹۷). *تغییرات آتی آموزش عالی و دورنمای دانشگاه‌های آینده*. *راهبردهای آموزش در علوم پزشکی*، ۱۱(۲)، ۲۵-۳۵.

- خنیفر، حسین (۱۳۸۹). مبانی تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش. تهران: دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش.
- خنیفر، حسین، و مسلمی، ناهید (۱۳۹۷). اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی. جلد‌های ۱ و ۲. تهران: انتشارات نگاه روشن.
- ریحانی، محمدرضا، مجیبی، تورج، آقاجانی، حسنعلی، طبری، مجتبی، و مهدی‌زاده اشرفی، علی (۱۳۹۸). تبیین استراتژی‌های کسب و کار و جهت‌گیری استراتژیک به‌منظور ترسیم آینده نظام مدیریت منابع انسانی (مطالعه موردی: بانک توسعه صادرات ایران). آینده‌پژوهی مدیریت، ۳۰(۱۱۶)، ۱۸۵-۱۶۹.
- شاه‌کرمی، جواد، و فیض‌جوادیان، سیدحامد (۱۳۹۶). آینده‌پژوهی و مدیریت استراتژیک، نخستین کنفرانس بین‌المللی حسابداری و مدیریت، دانشگاه کردستان.
- صناعی، فریناز، و شیخ‌الاسلام کندلوسی، نادر (۱۳۹۵). دستاوردهای آینده‌پژوهی در مدیریت دانش. پویش در آموزش علوم انسانی، ۲(۸) ۷۸-۶۲.
- عرب بافرانی، محمدرضا، و عیوضی، محمدرحیم (۱۳۹۸). مطالعه شاخص‌های ارزیابی و انتخاب روش در پژوهش‌های آینده‌پژوهی، آینده‌پژوهی مدیریت، ۳(۳)، ۳۸-۲۳.
- عسکری، پیمان، فراهانی، فاطمه، و صالحی امیری، سیدرضا (۱۳۹۸). آینده‌پژوهی سرمایه فرهنگی در خانواده ایرانی به روش مدل‌سازی. آینده‌پژوهی مدیریت، ۲۹(۱۱۱)، ۱۱۹-۱۰۳.
- فاضل، امیر، و هرنندی، آزین (۱۳۹۵). طراحی الگوی آینده‌پژوهی در آموزش و بالندگی مدیریت منابع انسانی اسلامی، نخستین همایش ملی علوم اسلامی حقوق و مدیریت، قم، دانشگاه جامع علمی کاربردی استاندارد قم.
- قجری، سمیه، و قاسمی، محمدرضا (۱۳۹۴). مروری بر مدیریت آینده‌پژوهی و نقش آن در تفکر استراتژیک. کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و حسابداری، استانبول، مؤسسه مدیران ایده‌پرداز.
- کرامت‌زاده، عبدالمجید (۱۳۹۷). بررسی تطبیقی و ترازایی در نظام‌های آینده‌پژوهی شش کشور، پیشنهاد نظام مناسب برای آینده‌نگاری در ایران. تهران: انتشارات مؤسسه بنیان دانش‌پژوهان گروه مطالعات فناوری رصد مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی.

معمایی، هاجر، امینی، محمدتقی، درگاهی، محمد، مشایخ، حسین، و جان‌بزرگی، محمدرضا (۱۳۹۲). سنجش تفکر استراتژیک در بین مدیران ستادی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران. *مجله دانشگاه علوم پزشکی کرمان*، ۱۶(۵۳)، ۷۳-۸۴.

واعظی، سید کمال، قمیان، محمدمهدی، و وقفی، سید حسام (۱۳۹۶). آینده‌پژوهی در علوم انسانی با رویکرد مدیریت دانش؛ ملاحظات، دستاوردها و اثرات. *مدیریت سازمان‌های دولتی*، ۵(۶۳)، ۳۱-۴۶.

- Ahvenharju, S., Minkkinen, M., & Lalot, F. (2018). The five dimensions of Futures Consciousness. *Futures*, 104, 1-13.
- Baimenova, B., Bekova, Z., & Saule, Z. (2015). Psychological readiness of future educational psychologists for the work with children in the conditions of inclusive education. *Procardia-Social and Behavioral Sciences*, 205, 577-583.
- Bell, W. (2011). *Foundations of futures studies: Human science for a new era: values, objectivity, and the good society*. U.S.A and London: Transaction Publishers.
- Buckner, E. (2020). Embracing the global: the role of ranking, research mandate, and sector in the internationalization of higher education. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 1-18.
- Foroudi, P., Akarsu, T. N., Marvi, R., & Balakrishnan, J. (2020). Intellectual evolution of social innovation: A bibliometric analysis and avenues for future research trends. *Industrial Marketing Management*, 93, 446-465.
- Graetz, F., & Smith, A. C. (2011). Managing organizational change: A philosophies of change approach. *Change Management*, 10(2), 135-154.
- Paya, A., & Shoraka, H. R. B. (2010). Futures studies in Iran: Learning through trial and error. *Futures*, 42(5), 484-495.
- Roy, A., Newman, A., Ellenberger, T., & Pyman, A. (2019). Outcomes of international student mobility programs: A systematic review and agenda for future research. *Studies in Higher Education*, 44(9), 16-30.
- Sardar, Z. (2010). The Namesake: Futures; futures studies; futurology; futuristic; foresight—What's in a name?. *Futures*, 42(3), 177-184.
- Schwartz, M. (2008). *Effective character education: A guidebook for future educators*. MHHE.
- Singh, R., & Singh, Y. (2017). Perspective of futurology and its implication in education. *Enterprise Information System*, 9(4), 57-61.